

			50		/	-
			40		/	75 -
			50		/	tydelige 70
			50		/	5. -
			50		/	-
			50		/	-
			50		/	-
			50		/	-
			40		/	-
			70		/	van Wunne
						Spec. 4

**De registers van bedeelden en bedeling van het
Burgerlijk Armbestuur te Maastricht, vanaf de
Franse Tijd tot 1920***

J. Luijten

INHOUD

INLEIDING	41
1 HISTORISCHE SITUERING	42
2 ADMINISTRATIEVE ONTSTAANSGESCHIEDENIS	44
a. Periode 1797-1852	44
b. Periode 1852-1892	45
c. Periode 1892-1920	46
3 VISUELE KENNISMAKING	47
a. De bedeeldenregisters	47
b. De bedelingsregisters	48
4 BRONKRITISCH COMMENTAAR	62
Interpretatie en betrouwbaarheid van de gegevens in de bron	62
Gerelateerde en toetsingsbronnen	63
Mogelijke gebruikswijzen van de bron in historisch onderzoek	64
NOTEN	68
BIJLAGE	71
A Vindplaatsen	71

INLEIDING

In dit broncommentaar staan de registers van bedeelden en bedeling centraal, die aangelegd zijn door de burgerlijke armbesturen. Als casus is gekozen voor het bronnenmateriaal te Maastricht, dat representatief genoemd kan worden voor de registratie elders in de grote steden.¹ De registers van *bedeelden* nemen een centrale plaats in binnen de administratie van de extramurale armenzorg en bevatten in principe alle gegevens die van belang zijn voor de toekenning van welke verstrekking dan ook. In de registers van *bedeling* staat de registratie van de daadwerkelijk verstrekte uitkeringen centraal. Het gaat daarbij om periodieke, voornamelijk wekelijkse uitkeringsstaten, die in principe alleen de naam van het gezinshoofd en de verstrekking in geld of natura vermelden. Het historisch belang ligt in een combinatie van beide bronnenreeksen. De bedeedenregisters zijn vaak niet tijdig vernieuwd en vermelden niet altijd de variabele uitkeringen, in tegenstelling tot de wel langlopende reeksen bedelingsregisters.

1 HISTORISCHE SITUERING

Met de Franse verovering van Maastricht op 4 november 1794 kwam een eind aan de armenzorg door merendeels eeuwenoude vrome stichtingen. Zowel de intra- als de extramurale armenzorg werd volledig verburgerlijkt en onder toezicht gesteld van de municipale administraties. De extramurale zorg werd toevertrouwd aan een of meer bureaus van weldadigheid per kanton.² Op 12 februari 1797 benoemde de municipale administratie van het kanton Maastricht, dat alleen de stad omvatte, de leden van het Maastrichtse Bureau van Weldadigheid. Daarnaast besloot de centrale administratie van het Departement van de Nedermaas op 28 maart 1797 tot instelling van een Raad van Beheer der Pieuze Fundaties voor het kanton Maastricht. Die kreeg als taak alle bestaande armenfundaties die geen exclusieve familiestichtingen vormden of gasthuizen beheerden, over te nemen en te besturen. Het ging daarbij vooral om de stedelijke armentafel van de Heilige Geest, de armentafels van de katholieke parochies en de diaconieën van de protestantse en joodse gemeenten. De centrale administratie van het Departement van de Nedermaas besloot op 24 januari 1798 tot opheffing van de Raad van Beheer der Pieuze Fundaties. De fondsen en taken werden toegevoegd aan die van de bureaus van weldadigheid voor het kanton Maastricht. In het kader van een sterke bestuurlijke centralisatie tijdens het Consulaat (1799-1804) verminderde het Consulaire besluit van 9 januari 1802 het aantal vredegerichten en kantons. Op 1 juni 1802 besloot de prefect van het Departement van de Nedermaas tot vestiging van centrale bureaus van weldadigheid in de hoofdplaatsen van de vredegerichten. Maastricht was hoofdplaats van de kantons Maastricht-Noord en -Zuid, die zich buiten de stadsgrenzen uitstrekten ter linker- en rechterzijde van de Maas. Het Centrale Bureau van Maastricht had zeggenschap over beide kantons. Voor de directe hulpverlening werd in elke gemeente een hulpbureau gevestigd, dat een eigen register van bedeelden bijhield. Het Centraal Bureau van Weldadigheid voor de kantons Maastricht-Noord en -Zuid werd opgeheven bij het Armenbesluit van de Soeverein Vorst der Verenigde Nederlanden van 31 december 1814 en beëindigde zijn activiteiten na afloop van het eerste kwartaal van 1815.³

Het Armenbesluit van 1814 betekende voor de zuidelijke provincies van het huidige Nederland de opheffing van de Franse instellingen van weldadigheid. De daarin opgenomen kerkelijke organisaties werden weer zelfstandig. De algemene armenfondsen op het platteland en in de steden beneden de 3000 inwoners werden toevertrouwd aan armmees-

ters. In grotere steden kwam het bestuur ervan in handen van een 'Kolle-gie van Regenten over de Armen', dat zowel de intra- als de extramurale zorg voor de zogenaamde algemene armen onder haar hoede kreeg. De werkzaamheden van deze colleges, vanaf 1854 burgerlijke armbesturen genoemd, dienden zich uit te strekken over het hele terrein dat niet door de kerkelijke of particuliere instellingen werd bestreken.⁴

In het wetsontwerp van de Wet tot regeling van het Armbestuur, die in 1854 tot stand kwam,⁵ werden de beginselen als volgt samengevat: de armenzorg werd overgelaten aan de bijzondere instellingen, het burgerlijk armbestuur werd aangewezen voor de verlening van onderstand aan diegenen die geen onderstand van de bijzondere liefdadigheid kunnen krijgen, de volkomen vrijheid van beheer en bestuur van de bijzondere instellingen van weldadigheid werd erkend en alleen het burgerlijk armbestuur werd geregeld. In de praktijk bleken deze beginselen moeilijk uitvoerbaar, te meer daar de wet voorschreef dat het burgerlijk armbestuur slechts bij volstreckte onvermijdelijkheid onderstand mocht verlenen. De kerkelijke en particuliere armbesturen konden door hun financieel zwakke positie onvoldoende hulp verlenen en schoven elders geboren arm-lastigen meteen door naar de burgerlijke armbesturen. Deze konden namelijk de kosten verhalen op de geboorteplaats, wat kon leiden tot ruime bedeling aan vreemdelingen en minieme onderstand aan eigen armen.⁶

De wet van 1 juni 1870, die bepaalde dat de werkelijke verblijfplaats het domicilie van onderstand werd, maakte een eind aan deze misstand en verduidelijkte tevens het begrip volstreckte onvermijdelijkheid: 'Het burgerlijk armbestuur zal voorzichtig worden en grondig onderzoeken of de persoon, die bedeling vraagt, haar niet kan krijgen van de kerk, en eerst na weigering, in den uitersten nood, zal men bij wijze van politietoezicht, om te zorgen dat den persoon niet omkomt, tussen beide treden'. In de praktijk bleven de burgerlijke armbesturen echter meer personen bedelen dan de kerkelijke en particuliere. In de bedeeldenregisters werd de bedeling door laatstgenoemden weliswaar geregistreerd, maar de onderlinge communicatie was zeer gebrekkig.⁷

2 ADMINISTRATIEVE ONTSTAANSGESCHIEDENIS

De landelijke wet- en regelgeving in de Franse Tijd beschouwde de armenzorg uitsluitend als een verantwoordelijkheid van de burgerlijke gemeente. Onder Nederlands bewind deelde de lokale overheid van 1814 tot 1964 die verantwoordelijkheid met de kerkelijke gemeente en het particuliere initiatief, die in theorie het primaat kregen. De wet gaf gedurende die honderdvijftig jaar enkel algemene doelstellingen aan, bakende verantwoordelijkheden af en regelde de burgerlijke armbesturen, waaraan de lokale zorgtaak gedelegeerd was. Een en ander betekent dat er geen landelijke voorschriften bestonden voor de administratieve praktijk. Maar ook de regelgeving door de lagere overheden bleef beperkt, omdat de burgerlijke armbesturen naarmate ze rijker waren en minder afhankelijk van subsidies, meer op afstand kwamen te staan.

a. Periode 1797-1852

Om in Maastricht toegang te krijgen tot de zorg van het Bureau van Weldadigheid was vanaf 1797 een zogenaamd 'Certificat d'Indigence' vereist, onder het Nederlands bewind 'bewijs van armoede' genoemd (zie afbeelding 1). In de volksmond sprak men van de armenkaart. Na een huisbezoek door de wijkinspecteurs bij de aanvrager besliste het Bureau van Weldadigheid over de afgifte van een armenkaart, nodig voor het verkrijgen van medische verstrekkingen en van bonnen voor uitkeringen in geld of natura. Vervolgens werden de begunstigten ingeschreven in een register van uitgereikte bewijzen van armoede. Zo ontstonden de eerste registers van bedeelden over de periode 1797-1802, met uitgereikte bewijzen van armoede en gegevens betreffende het beroep en de gezinsamenstelling.⁸

Als gevolg van regionalisering van de extra-murale armenzorg kreeg Maastricht in 1802 een Centraal Bureau van Weldadigheid voor de kantons Maastricht-Noord en -Zuid. Voor de stad fungeerden de burgemeester en vier wijkinspecteurs (een per parochie) als hulp-bureau, met dezelfde taak als het voormalige Bureau van Weldadigheid. In de platelandsgemeenten vormden de burgemeester en twee leden het hulp-bureau. Het Centrale Bureau van Weldadigheid besliste per kwartaal over continuering van de uitkeringen. In dit kader werd in 1805 een nieuw, gelijkaardig register van bedeelden aangelegd. Dit werd in eerste instantie bijgehouden tot 1815, en na de opheffing van de bureaus van wel-

dadigheid in 1814 voortgezet door het Burgerlijk Armbestuur van 1815 tot 1822.⁹ Dit register bevat tevens aantekeningen over uitschrijvingen tot 1828. Het in 1823 aangelegde register van bedeelden is verloren gegaan of in onbruik geraakt, blijkens de aantekeningen betreffende de overbrenging. Mogelijk hechte men onder invloed van de 'Staatscommissie tot onderzoek naar den waren staat der armen' (1822-1836), die meer interesse had in cijfers dan in personen, meer belang aan de bedelingsregisters.¹⁰ Ook de onzekere situatie van Maastricht als Nederlandse enclave in door België bezet gebied vormde niet het juiste klimaat voor het bijhouden van een registratie van bedeelden. Pas in 1846 heeft men opnieuw een register van bedeelden aangelegd, waarin alle nog geldige bewijzen van armoede werden vernieuwd en ingeschreven.¹¹

De bedelingsregisters vormen een ononderbroken reeks van 1822 tot en met 1854 en functioneren naast het bedeeldenregister van 1846.¹² Deze administratie van daadwerkelijk uitgekeerde bedragen is van boekhoudkundig belang, want zij vormt min of meer het hulpkasboek ten behoeve van de financiële verantwoording door de rentmeester van het Armbestuur.

b. Periode 1852-1892

In 1851 eiste de Gemeentewet, die een uitgebreid jaarverslag over de toestand van de armenzorg verlangde, een indeling van de armen in categorieën. Tegelijkertijd was er een nieuwe armenwet in de maak, die de armenzorg zou overlaten aan de bijzondere instellingen. Dit leidde in 1852 tot de aanleg van een reeks categoriale registers van bedeelden. Terwijl men eerder kon volstaan met een enkel bedeeldenregister, legde men er nu meerdere aan: één voor de doorlopend bedeelden, één voor de tijdelijk bedeelden en één voor de bedeelden met een domicilie van onderstand elders.¹³ Deze drie bedeeldenregisters uit 1852 zijn respectievelijk genummerd van II-IV en voorzien van een tweetal klappers.¹⁴ De registers II-IV bevatten niet alleen de tot dan toe gebruikelijke bevolkingsgegevens van de armlastigen en de oorzaak van hun armoede, maar bieden nu ook informatie over de huur, de schoolgang van de kinderen en alle inkomsten uit arbeid en/of bedeling door welke instelling dan ook. Rond 1864 legde men nieuwe categoriale bedeeldenregisters aan, die qua vormgeving en opzet niet verschilden van de registers uit 1852.¹⁵ Ze werden echter onvolledig ingevuld, met name waar het de bedeling door andere instellingen betrof. Bij verslechterende conjunctuur waren deze niet in staat werklozen op te vangen en vaak ook niet bereid hierover te communiceren. Het Burgerlijk Armbestuur zag op zijn beurt de categorie tijdelijk bedeelden veranderen van een vaste groep winterwerklozen uit weersgevoelige be-

drijfstukken, in een wisselende groep werklozen uit de conjunctuur- en gezondheidsgevoelige aardewerkindustrie. Het Burgerlijk Armbestuur voelde er weinig voor op te draaien voor de zieke werknemers uit de industrie en drong er bij de werkgevers met enig succes op aan ziekenkassen op te richten. Op de lage lonen had men echter geen invloed, wat noopte tot het verstrekken van vaste aanvullende uitkeringen.

De bedelingsregisters zijn voor deze periode in een nagenoeg ononderbroken serie voorhanden: van 1852 tot 1854 en van 1858 tot 1892 (doorlopend tot 1954).¹⁶

c. Periode 1892-1920

Door de sterk aan verandering onderhevige groep 'nieuwe armen' was het registratiemodel voor de bedelden uit 1852 niet langer geschikt. In 1892 ontwierp men een nieuw model, met een alfabetische rangschikking. Hierdoor kwam ruimte voor de registratie van nieuwe gevallen en het noteren van mutaties. De kolommen voor de bedeling door andere instellingen vervielen en voor alle inkomsten werd slechts één kolom gereserveerd. Dit registratiemodel bleef in gebruik van 1892 tot 1920, met een kleine aanpassing in de kolommen voor de bedeling in 1903.¹⁷ Deze was gegroeid vanuit de administratieve behoefte bij het aanleveren van uitkeringscijfers ten behoeve van het jaarverslag. Met de Armenwet van 1912 kwam de reeds lang gewenste samenwerking tot stand door de instelling van armenraden, waarin de vertegenwoordigers van alle instellingen van weldadigheid zitting konden nemen.¹⁸ Het Burgerlijk Armbestuur te Maastricht hield de eigen bedeldenregisters bij tot 1920.

Zoals hiervoor aangegeven zijn de bedelingsregisters voor de gehele periode 1892-1920 overgeleverd.¹⁹

1
Bewijs van Armoede
te Maastricht,
d.d. 5 december
1837.

3 VISUELE KENNISMAKING

a. De bedeeldenregisters

In de periode 1797-1920 zijn drie types registers aangelegd voor de registratie van de bedeelden. Alle registers zijn in boekvorm.

a. Het bedeeldenregister dat in gebruik is van 1797 tot 1802 behoort tot het eerste type, met een alfabetische indeling (zie afbeelding 2). Per letter worden aparte bladen gereserveerd voor de secties noord en zuid. Dit register, dat het A₃-formaat benadert, is onderverdeeld in vijftien kolommen, met hier en daar subkolommen. Van links naar rechts wordt de volgende informatie kolomsgewijze geregistreerd (de Franse termen zijn vertaald in het Nederlands):

naam, voornaam, beroep, leeftijd, verblijfplaats (straatnaam), huisnummer, burgerlijke staat en gezondheidstoestand van de bedeelde, aantal kinderen (opgesplitst naar geslacht), hun namen, leeftijd en beroep, datum van het certificaat (of bewijs van armoede), nummer van het certificaat, ondertekenaar van het certificaat en opmerkingen (inzake overlijden, gezondheid en intrekking van het certificaat).

b. Het tweede type, het categoriale bedeeldenregister, in gebruik in 1852 en 1864, heeft een formaat dat vergelijkbaar is met A₂ (zie afbeelding 3). Deze registers zijn niet langer alfabetisch. Als illustratie is hier een bedeeldenregister uit 1852 gekozen van de categorie 'doorlopend bedeelden met het domicilie van onderstand te Maastricht' (met Romeins cijfer II). Het register is over twee bladen verdeeld in negen kolommen, met een aantal subkolommen. Het categoriale opschrift staat op elk blad boven de kolommen. Van links naar rechts wordt de volgende informatie kolomsgewijze geregistreerd:

volgnummer, naam, voornaam, geboorteplaats, geboortedatum, beroep of bedrijf, godsdienst, gehuwd/ongehuwd/weduwnaar/weduwe/en aantal kinderen. Daarna volgt de reden van de bedeling en het soort bedeling (brood, brandstof, geld of geneesmiddelen). Vervolgens worden de bedragen vermeld van de bedeling door andere Maastrichtse armeninrichtingen, de wekelijkse verdienste, het adres en huurbedrag van de woning, de voornamen, geboortedatum, school, beroep of bedrijf van de kinderen, inclusief hun verdiensten en als laatste een kolom met aanmerkingen, waarin opmerkingen staan over overige inkomsten, het lidmaatschap van een ziekenbeurs en/of de gezondheidstoestand van de bedeelde.

c. Het derde type bedeedenregister uit de periode 1892-1920 heeft tot 1903 het veel kleinere folioformaat (iets groter dan A4) (zie afbeelding 4). De opvolger die in gebruik is van 1903-1920 benadert weer het A3-formaat. Het hier afgebeelde register is een handgeschreven model, lopend over twee pagina's. Linksboven staat de letter D (het betreft hier families met de letter D), rechtsboven het folionummer. De bladen zijn over twee pagina's verdeeld in elf kolommen, waarvan sommige een of twee maal horizontaal worden onderverdeeld. De kolom namen (man, vrouw, kinderen) is echter verticaal onderverdeeld, waarbij de rubriek 'kinderen' van 1-8 genummerd is. De niet benutte nummers werden door de administratie naar believen gebruikt om gezinnen, echtparen of alleenstaanden te registreren, weliswaar in de genoemde volgorde, maar zonder rekening te houden met de volgnummers van de kinderen. Achter in de registers bevinden zich alfabetische naamindexen, verwijzend naar de folionummers en de volgnummers per letter. Van links naar rechts wordt de volgende informatie kolomsgewijze geregistreerd:

volgnummer, naam (met onder elkaar de namen van man, vrouw en (inwonende) kinderen, voornamen, geboorteplaats en -datum (uitgesplitst naar dag, maand, jaar), gehuwd/ongehuwd/weduwe/weduwenaar/, het beroep dan wel de reden waarom geen beroep uitgeoefend wordt (deze kolom wordt nauwelijks bijgehouden), verdiensten en inkomsten van het gezin (deze kolom wordt nauwelijks bijgehouden), het aantal personen van het gezin, de bedeling, met opgave van het jaar en het bedeelde bedrag in gulden en centen per seizoen (zomer en winter), de woonplaats, met opgave van straat en huisnummer, en tenslotte een kolom voor aanmerkingen (bijvoorbeeld met vermelding van overlijden en/of medische verstrekkingen).

De weinig bijgehouden kolommen betreffende het beroep en de verdiensten en inkomsten, alsmede gegevens over de huishuur zijn te vinden in rapporten en inlichtingenformulieren, opgemaakt door een oud-hoofdagent van politie, die belast was met het verzamelen van inlichtingen over nieuwe en oude cliënten van het Burgerlijk Armbestuur. Behoudens een korte onderbreking zijn rapportages van zijn hand bewaard van 1892-1920 (zie afbeelding 5a en 5b).²⁰

b. De bedelingsregisters

De bedelingsregisters zijn gedurende de periode 1797-1920 niet aan wezenlijke veranderingen onderhevig. Het hier afgebeelde bedelingsregister dateert uit 1880 en geeft een overzicht van de daadwerkelijke wekelijkse verstrekte uitkering (zie afbeelding 6a en 6b). Het bevat kolomsgewijs van links naar rechts de volgende gegevens:

het volgnummer, de naam van de bedeelde, alleenstaande of gezin, het adres, het wekelijks uitkeringsbedrag (in centen) en de betalingsdata per maand. Na de maanden april en november is een kolom ingevoegd ten behoeve van aantekeningen. Dit houdt verband met het feit dat op 1 mei de zomeruitkering start en op 1 december de winteruitkering. Van bedeelden die niet langer aan de daarvoor gestelde criteria voldoen, wordt de uitkering gestaakt. In afbeelding 6a is dit het geval bij de volgnummers 3, 4, 5, 7, 12 en 21, die geen zomeruitkering meer ontvangen. Wel komen zij weer in aanmerking voor de winteruitkering, die voor de eerste keer op 4 december wordt uitbetaald. De uitkeringsbedragen van de zomer- en winteruitkering kunnen in hoogte verschillen (afbeelding 6b, letter H, volgnummers 12 en 19). Elke keer wanneer de uitkering wordt betaald, zet men een potloodstreepje in de maandkolom. Zo ontvangt volgnummer 22 (afbeelding 6a) een uitkering vanaf 13 maart, en nr. 23 vanaf 28 augustus. Dit systeem maakt het mogelijk vrij snel de nieuwe bedeelden te achterhalen, omdat hun uitkering niet vanaf het begin van het jaar loopt en er dus een aantal 'lege weeknummers' zijn. Nieuwe bedeelden worden onder aan de lijst toegevoegd. Wanneer de uitkering wordt stopgezet, vermeldt men dit door middel van 'oph' (= ophouden).

Afbeeldingen:

2, pagina's 48-49

Bedeeldenregister, eerste type uit de periode
1797-1802.

3, pagina's 50-51

Bedeeldenregister, tweede type uit 1852.

Section

A

Noms.	Prenoms.	Profession.	Age.	Demeure.	N ^o .	État.		Nombre des enfans	
						civil.	de fanté,	Garçons.	Filles.
Aarts:	Elia né Pöslager	tricoteuse	60	Bellik	2	veuve	"	1	"
Andriepens:	An: Marguerite	idem	70	idem	1	idem	Artriteque	"	"
Ahuÿser	Catherine	idem	49	raam straat	20	idem	Etropiee	"	1
Aarts	An: Cathérine	aucune	68	rue Batterie	20	veuve	Infirmes	"	"
Aerts.	Arnold	tricoteur	24	Bellik	6	marie	"	1	"
Alleman	Henrij	fileur	49	rue du Curé à Wijk	7	marie	"	2	2
Als (van):	Catherine	tricoteuse	59	heije straat à wijk	6	veuve	Infirmes	"	1
Alleman	Fean	fileur	55	rue forte à wijk	11	marie	"	"	"
Aarts	Gerlaud	fileuse	70	rue St. Anthoin	9	veuve	maladee	"	"
Almand	Jean	Cardonnet sans ouvrage.	68	rue des Regard		veuf	Infirmes.	"	"
Aerts	Anne Catherine	Aucune	92	rue Du Curé	14	veuve	Infirmes	"	"
Anten.	Henri	tailleur	51.	N. Antoine.	18.	marie	"	1.	1.
Alberts	Christophe.	marubal	60	maire Street	11	dem	"	"	3
de wijk Apfenberg.	Elisabeth	Nulla	80.	rue begards	1.	fille	"	"	"

du Nord.

Noms des		Age des		Profession des		Date du	N ^o . du	Signataire du	OBSERVATIONS.
Garçons.	Filles.	Garçons.	Filles.	Garçons.	Filles.	Certificat.	Certificat.	Certificat.	
Pierre Joseph	"	19	"	militaire	"	27 fév. an 6.	1	Timmers	
"	"	"	"	"	"	idem	2	idem	décédé le 27. février an 7.
"	Jeanne Collette	"	16	"	tricoteuse	28 fév.	3	idem	
"	"	"	"	"	"	28 fév.	4	idem	
Jean	"	3	"	"	"	idem	5	idem	
Theodore Guilaum	Agnes Anne	15 12	13 12	fileur idem	Crutier apprend	30 fév.	6	Gadiot	
"	Johanna	"	11	"	"	idem	7	idem	décédé.
"	"	"	"	"	"	28 fév.	8	idem	
"	"	"	"	"	"	28 fév.	9	Timmers	Intention un enfant abandonné des français; décédé
"	"	"	"	"	"	27 fév. an 6.	10	idem	Est Paralitique. se quitte plus le lit
"	"	"	"	"	"	18 Mess. an 7.	11	Brucas	décédé en France. an 4.
Jeanne	Frédéric	7.	1.	"	"	26 Nov. an 7.	12.	Parus.	
"	Maria Anne Deleth Marne	"	20 14 7	"	"	8 Janvier	13	idem.	
"	"	"	"	"	"	28 Nov. an 7.	14.	Bau	décédé le 23 plus. an 9

II. Staat der doorlopend bedeelden, welke hun

VOLGENOMMER.	BEDEELDEN.							REDEKENEN	BEDEELING.				
	NAMEN.	VOORNAMEN.	GEBORTE-PLAATS.	DATUM DER GEBORTE.	BEROEP OF BEDRIJF.	GODS-DIENST.	Gehuwd, ongehuwd, weduwnaar, weeuwe.		GETAL KINDEREN.	DER BEDEELING.	Brood. (Getal per week.)	Brandstof. (Hoeveelheid)	IN GELD.
158	Swaves	Johes	Landrecht	16 Mars 1797	Behoornmaker	N.B.	Gehuwd met Elis Bevelling Hermanz geb. 26 Sept 1797	4	Bevelling der wegen welke hangende staat der in de woon- ing, verbleef te wisten	3. 1/2 3. 1/2 1. 1/2 3. 1/2			
159	van Gelten	Leidaugh	Nl.	27 July 1802	Kraanlith et. lath Bouwen Kraanlith	N.B.	Gehuwd met L. H. H. H. Nl.	3		3. 1/2 3. 1/2 1. 1/2 3. 1/2			
160	Cox	Judewick	Nl.	10. 29 jaar	Schieder in de aan- st. van de lath Nl.	Nl.	Gehuwd met Mar goud Nl. 10. 25 jaar	3		3. 1/2 3. 1/2 1. 1/2			
161	Vanross	Leonardus	Nl.	2 Dec 1801	Schieder by den her Nl.	N.B.	Gehuwd met Mar goud Nl. geb. 21 Nl. 1807	0		3. 1/2 3. 1/2 1. 1/2			

domicilie van onderstand te Maastricht hebben.

BEDRAG DER BEDEELINGEN VAN ANDERE ARMEN-INRICHTINGEN.								WEEKLIJK-	KINDEREN.				AANMERKINGEN.
Armentafel van St-Servaas.	Armentafel van St-Matthias.	Armentafel van O. L. Vrouw.	Armentafel van St-Maarten.	Diaconie der Ned. Protest. gemeente.	Diaconie der Evang. Luth. gemeente.	Diaconie der Waalsch. herv. kerkgemeente.	Diaconie van het Israëlietisch kerkgenoot.	SCHIE WOVING.	VOOR-NAMEN.	DATUM DER GEBORTE.	School, waar zij onderwijst ontvangen.	BEROEP of BEDRIJF.	
VERDIENSTE.	VERDIENSTE.	VERDIENSTE.	VERDIENSTE.	VERDIENSTE.	VERDIENSTE.	VERDIENSTE.	VERDIENSTE.	VERDIENSTE.	VERDIENSTE.	VERDIENSTE.	VERDIENSTE.	VERDIENSTE.	
								1.50	1907	21 Dec 1805			<p>De vrouw van welke de kinderen geboren zijn, is overleden op 11 Nov 1807, 1808. De kinderen zijn overleden op 11 Dec 1807, 1808. De kinderen zijn geboren op 11 Dec 1807, 1808.</p>
								2.40	1806	21 Dec 1806			
								1.00	1807	21 Dec 1807			
								1.50	1808	21 Dec 1808			
								3.30	1806	21 Dec 1806			<p>De vrouw van welke de kinderen geboren zijn, is overleden op 11 Dec 1806, 1807. De kinderen zijn geboren op 11 Dec 1806, 1807.</p>
								1.50	1807	21 Dec 1807			
								1.50	1808	21 Dec 1808			
								1.50	1809	21 Dec 1809			
								3.00	1807	21 Dec 1807			<p>De vrouw van welke de kinderen geboren zijn, is overleden op 11 Dec 1807, 1808. De kinderen zijn geboren op 11 Dec 1807, 1808.</p>
								1.50	1808	21 Dec 1808			
								1.50	1809	21 Dec 1809			
								1.50	1810	21 Dec 1810			
								3.00	1807	21 Dec 1807			<p>De vrouw van welke de kinderen geboren zijn, is overleden op 11 Dec 1807, 1808. De kinderen zijn geboren op 11 Dec 1807, 1808.</p>
								1.50	1808	21 Dec 1808			
								1.50	1809	21 Dec 1809			
								1.50	1810	21 Dec 1810			

Letter D

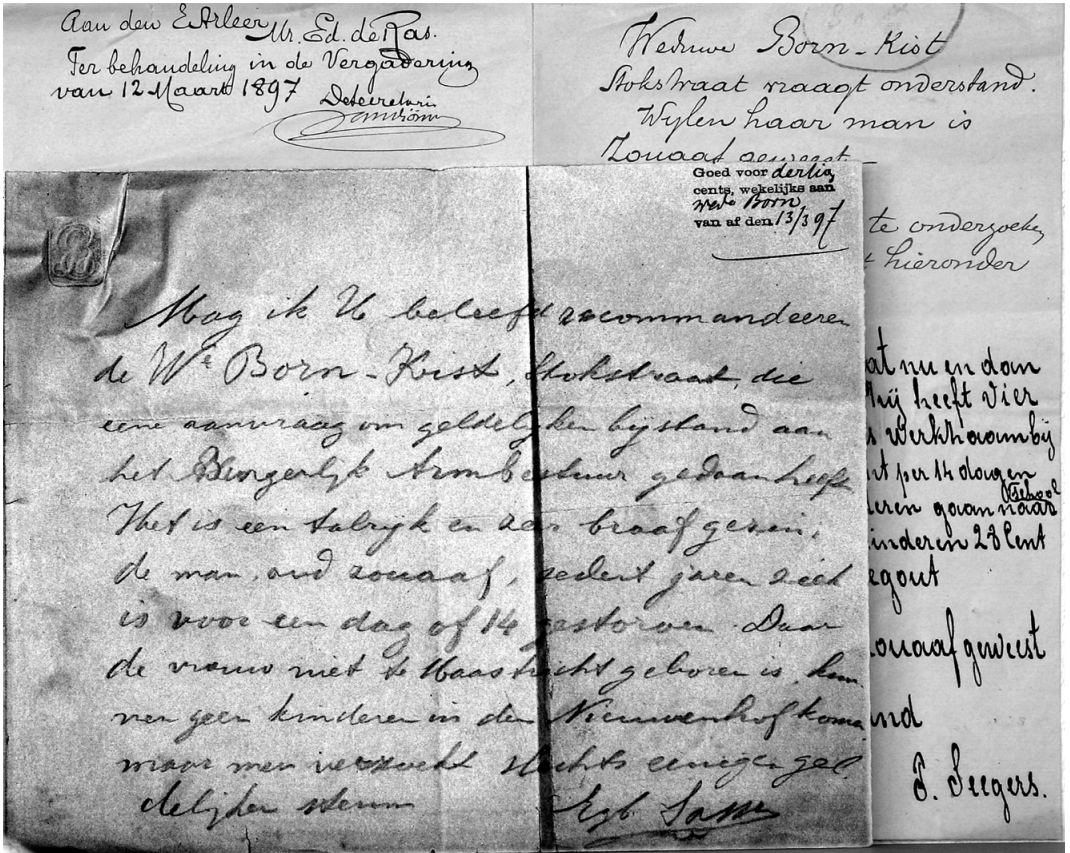
Soleynummer	Namen.	Voornamen	Geboorte			G. geh. 0 ongeh. W Weduwe WR Wolauw.	Beroepen	
			Plaats.	Datum.				
				dag	maand			jaar.
1	Man: <i>Daccus</i>	<i>Jacobus</i>	<i>Borgharen</i>	2	<i>Jan'</i>	1811		
	Vrouw: <i>Baartscheer</i>	<i>Geertrui</i>	<i>Slaasbriek</i>	4	<i>Mei</i>	1818	W	
	Kinderen (inwonende)							
49	1. <i>Dekkers</i>	<i>Johannes Jacobus</i>	<i>Dorp & Terbluf</i>	12	<i>Aug'</i>	1863	G. <i>Kieckelijf</i>	
	2. <i>Pusters</i>	<i>Elisabeth</i>	<i>Heugem</i>	10	<i>Sept.</i>	1863		
	3. <i>Dekkers</i>	<i>Anna Maria</i>	<i>Slaasbriek</i>	1	<i>Januari</i>	1891		
	4. "	<i>Anna Hubertina</i>	"	26	<i>Mei</i>	1890		
	5. "	<i>Johanna Hubertina</i>	"	3	<i>Nov.</i>	1893		
	6. "	<i>Elisabeth</i>	"	24	<i>Maand</i>	1895		
	7. "	<i>Johannes</i>	"	8	<i>Mei</i>	1896		
	8. "	<i>Johannes Jacobus</i>	"	18	<i>Augt</i>	1898		
2	Man: <i>Dreymard</i>	<i>Lodewyk Onid Jan</i>	<i>Bergen. L.</i>	11	<i>Jan'</i>	1837		
	Vrouw: <i>Ramakers</i>	<i>Maria Cath. Hub.</i>	<i>Nieuwenhagen</i>	22	<i>Febr.</i>	1840	W	
	Kinderen (inwonende)							

Verdiensten en Inkomsten van het Gezin.	Aantal personen van het Gezin		Bedeeling.				Woonplaats.		Aanmerkingen	
	In het jaar	Aantal	in het jaar	Zomer.		Winter.		Straat		N ^o
				Gld.	Ot.	Gld.	Ot.			
	1892	1	1892	30	"	40	Heijden	8	overleden op 30 Dec 1899 op 99. Geb. luccs	
	1900	8	1900	50	"	50	Kerk.	2.	overleden op 30 Aug. 02 vanaf 18 Januari 1900. Gef. Apothek N ^o 2994. H ^o : Dumoulin	
	1892	2	1892	30			Loosje	29 34	overleden 31 Jan 1880	

dat
3 februari 1900
de onderstaande
aan 13.20 en
gegeven

van Januari 1900
op 31 Januari
1900
en vanaf

7 April
op nieuw op de
lijst gebracht

5a (hierboven)

Verstreckte inlichtingen door een
 oud-hoofdagent van politie, 1897.

5b (hiernaast)

Verstreckte inlichtingen door een
 oud-hoofdagent van politie, 1897.

Weduwe Born - Kist
 Stokstraat raapt onderstand.
 Wylen haar man is
 Louaaf geweest. -

Gelieve dit goed te onderzoeken
 en het resultaat hieronder
 te vermelden.

Wid. Born geboren Kist gaat nu en dan
 een halve dag uitwerken hij heeft vier
 kinderen de oudste woon is Werkhuus bij
 den heer L. Regout en verdient per 14 dagen
 fl. 5 a 6 de overige drie kinderen gaan naar ^{Werkhuus}
 hij trek voor de drie jongste kinderen 28 cent
 per dag van de fabriek S. Regout

haar overleden man is houaaf geweest

Huishuur fl. 4 per maand

Stokstraat n: 47

S. Seegers.

No mer	Namen der Bedeelden	Sex of skleut	Woonplaats Straat	Bedrag	5		
					Cont ^{re}	Feb ^{re}	Maart
					3.10.17	7.14	6.13
					24.31	21.28	20.21
1	De Kalk	J	g Papucynen	50			
2	De Bey	al d	a Gastoon	426			
3	De Kalk	C	g Stots	30			
4	Daemen	A d	g Kort-graacht	2516			
5	De Bgdt	A C	g Bruijfel	1272			
6	Derkennel	Mw	a Bruijfel	50			
7	Dreijfers	Mw	g Hoerleijer	30			
8	De Kees	Mw	g Mandasth	50			
9	De Kreed	Mw	g Rieder	2577			
10	De Liege	Mw	g Verwerhuys	50			
11	De Bber	Mw	g Gubbel	50			
12	Dreiers	Mw C	g Parkenm.	410			
13	De brouck	Mw	g Sch. O. Slind Rieder	50			
14	De port	Mw	g Hg. Franko	1529			
15	De port	Mw	g Glaske	3974			
16	Dekker	Mw	g Papucynen	50			
17	Daccus	Mw	g Heident	387			
18	De Lant	Mw	g Rieder	2599			
19	De Lant	Mw	g W. Postvoos Ruder	50			
20	Dingelst	J	g W. Graacht	91			
21	Derix	Mw	g Heident	386			
22	Dreymand	Mw L. d.	g Looyers	2493			
23	De Lant	Mw	g Oeveren	198.	1-	4 28 Aug st	
24							
25							

6a en 6b, pagina's 56-57 en 58-59
Bedelingsregister, 1880.

April	5	5	5	5	5	5	5	5	5
April	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec	
3 10	1-8 15	5 12	3 10 17	7 14	4 11	2 9 16	6 13	4 11	} 53
17 24	22 29	19 26	24 31	21 28	18 25	23 30	20 27	18 25 23 31	

	50								50		/	-
	20								30		9	/
	98	-							30		2	/
	98	-							30		4	/
	98	-							50		/	/
	50								50		5	/
	98	-							30		/	Todd
	50								50		/	H. Schup
	30								30		3	-
	98								50		2	-
	50								50		/	-
	98	-							30		13	/
	50								30		15	-
	50								50		/	Kash
	50								50		21	-
	50								50		11	-
	50								50		8	-
	98	-							-	-	3	/
	98	-							-	-	7	/
	40								40		7	-
	98	-							30		8	-
	98								50		3	-
	50								1-		/	1

D
E
F
G
H
J
K
L
M
N
O
P

No	Namen der Bedoelden	Sex	Van of	Woonplaats	Bedrag	5			
						Jan ^{na}	Feb ^{ru}	Maart	
						3.10.17	7.17	6.13	
						24.31	21.28	20.27	
1	Heydts	Man	a	M. Reef	171	1-			
2	Hiltes	Wid	g	M. Graecht		50			
3	Heyvencers	Wid	g	H. Brug	30	30			
4	Hesseling	Wid	g	Ridder	2000	50			
5	Lammers	Wid	g	Graecht		50			
6	Herben	El	a	Tonger	70	70			oph.
7	Heubergen	Wid	a	Bruyl	1535	70			
8	Heinkelman	Wid	g	Kommel	2027	50			oph
9	Hollander	Wid	a	Broefel ^{Wid} Wid		20			
10	Heyner	Wid	g	Kommel	2018	50			
11	Heydts	Just.	g	Schmolens	2418	50			
12	Heiskiel	J. 7	g	Ridder		70			
13	Langen Ramal		g	Jekert	2001	50			
14	Hemmet	Wid	g	Nutbelder	1346	50			
15	Heydts Harnants	Wid	g	L. Harnants	Mar 80	50			
16	Hardy	Wid	g	Koerluge		50			
17	Hompert	El	g	Tonger	2232	50			
18	Heymans	Wid	g	Progarow	1447	70			
19	Hofman	A	g	Marid	474	70			
20	Heygels		g			50			
21	Hageman	W. f. L.	g	Battery		50			
22	Heyner	El	a	Kesjelskade ^{Mar 18} Hamburg		50			
23	Heits-Kante	L	g	Marid	484	50			
24	Hilbes	Wid	g	Verkenmarkt	716	70	van b. Maart		
25	Hermann Meep	Wid	a	Hof A.	3000	1-	van b. Maart		11 Oct
26	Hambrecht	El	g	Progarow		70			11 Oct
27	Holdrop	Wid	g	Baun	704	70	van af 12 Juny		
28	Hardy	H. A.	g	Grote ^{Capuc} Graecht	1796	70	"	"	"
29	Habelts	Wid	g	Smole		70	"	"	30 Oct
30	Hardy	L.	g	Progarow	1295				
	Herben	Wid	a	Smole		7.50			

April	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec
3 10	1-8.15	5-12	3.10.17	7.14	4.11	2.0.16	6.13	4.11
17.24	22.20	19.26	24.31	21.28	18.25	23.30	20.27	18.25

} 53

	70								1-		/
	30								20		7
	30								30		John a. Mitchell
	30								50		15
	30								50		13
	run of 3 July			70-70 11 oph							Brook's Logging
	70								70		10
	70								70		/
	50								50		/
	50								50		/
	50								70		15
	30								50		run of 70
	50								50		5
	50								50		/
	oph	-							50		/
	oph	-							50		/
	70								70		/
	50								70		run through Sect. 4
	oph	-									/
	50								50		run of 4 Dec
	oph	-							50		/
	70								50		run of 4 Dec
	70								70		lot opening run
	70								70		/
	run of 31 Dec								70		/
	oph	50							70		run of 31 Dec

H
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U

Letter 8. run through

70
70
70

run of 31 Dec

50

pick up
Coolan

run of 31 Dec

4 BRONKRITISCH COMMENTAAR

Interpretatie en betrouwbaarheid van de gegevens in de bron

De registers van bedeeden brengen alleen in de Franse Tijd alle thuiswonende ondersteunden in kaart, behalve voormalige bedelaars, waarvoor sinds 1802 een afzonderlijk traject liep van hospitalisatie van invalide en reïntegratie van valide behoeftigen. Van de laatstgenoemden werd sinds 1802 een aparte registratie bijgehouden.²¹ Het hospitaal voor gebrekkigen zou vanaf 1823 de opvang worden van alle behoeftigen die niet meer zelfstandig konden wonen.

Personen die uitsluitend door kerkelijke en particuliere armbesturen bedeed werden blijven in de hier besproken registers (1815-1920) buiten beeld. Deze groep lijkt echter niet zo groot, zeker in de zuidelijke provincies, waar de kerkelijke armbesturen door de Fransen uitgekleeft waren. Vermelding van bedeling door zowel het burgerlijk als een kerkelijk armbestuur vinden we in Maastricht alleen in de registers van 1852. De registers van bedeeden uit het eerste kwart van de negentiende eeuw en de bedelingsregisters uit de eerste helft van die eeuw geven de indruk dat we toen te maken hadden met traditionele armen uit de sociale risicogroepen: invaliden, zieken, bejaarden, weduwen met kinderen en seizoenswerklozen met kinderrijke gezinnen. De oudste registers, van 1797-1802, zijn zeer volledig in het vermelden van bevolkingsgegevens, begin en einde van de uitkering en redenen van bedeling. Het register van 1805-1822 (1828) vermeldt die redenen niet meer, hetgeen voor een deel gecompenseerd wordt door vermeldingen in de bedelingsregisters. Voor de hoogte van de uitkeringen in de eerste helft van de negentiende eeuw is men hier volledig op aangewezen. Registratie van inkomsten uit arbeid of bedeling door andere armbesturen vindt in deze periode niet plaats en is waarschijnlijk ook nauwelijks relevant voor de genoemde groepen.

Als gevolg van de industrialisatie zien we rond het midden van de negentiende eeuw nieuwe groepen bedeeden verschijnen in de bedeedenregisters: mensen met te lage lonen om van te leven, tijdelijk werklozen door gebrek aan werk als gevolg van conjunctuurschommelingen en industriearbeiders met beroepsziekten. De Maastrichtse bedeedenregisters van 1852 en 1854 brengen naast de traditionele, ook de nieuwe armen met inkomsten uit arbeid in beeld. De registers van 1852 vermelden bovendien zowel de inkomsten uit de burgerlijke als uit de kerkelijke bedeling en zijn ook vollediger en betrouwbaarder. Steekproeven in bevolkingsregisters, loonboeken van fabrikanten en bedelingsregisters van armentafels en diaconieën bevestigen de betrouwbaarheid van de

gedetailleerde opgaven, maar zijn nog niet voldoende representatief genomen. Omdat beide genoemde series slechts momentopnamen zijn, is de onderzoeker voor nieuwe gevallen aangewezen op aanvraagcorrespondentie en bestuursbesluiten. Voor mutaties in de bevolkingsgegevens en de uitkeringen zal men respectievelijk de bevolkings- en de bedelingsregisters moeten raadplegen.

In de Maastrichtse bedeeldenregisters over de periode 1890-1920 zijn de nieuwe gevallen en de mutaties in de uitkeringen wel verwerkt. Mutaties in de bevolkingsgegevens worden echter niet altijd vermeld in deze registers. Die zijn overigens redelijk snel te vinden in de alfabetisch ingerichte serie bevolkingsregisters over dezelfde periode, waarin men tevens onvermelde beroepsgegevens zal aantreffen. Voor de eveneens onvermelde inkomsten uit arbeid is men aangewezen op de inlichtingenstaten en rapporten over de periode 1892-1920.²²

Gerelateerde en toetsingsbronnen

Beslissingen tot toekenning, continuering of beëindiging van bedeling waren uitsluitend voorbehouden aan de elkaar opvolgende burgerlijke armbesturen. Na ontvangst van de aanvraag stuurde het secretariaat zo nodig wijkinspecteurs of armbezoekers op onderzoek uit. Hun rapporten werden vervolgens aan het bestuur voorgelegd, dat besliste óf en hoeveel er bedeeld werd. Terwijl we enkel nog beschikken over de rapportages uit de periode 1892-1920, zijn de notulen wel volledig bewaard en de correspondentie voor een aanzienlijk deel. Notulen en correspondentie vormen belangrijke aanvullende bronnen, waar de bedeeldenregisters hiaten vertonen. De notulen vermelden weliswaar weinig details, maar wel alle namen van aanvragers. De aanvragen voor ondersteuning, vaak met veel details opgemaakt door beter geletterden dan de aanvrager, zijn tot 1881 in de geagendeerde correspondentie opgenomen, daarna tot 1920 als ongeagendeerde serie bewaard.²³ Van bedeelden met domicilie van onderstand ergens anders en elders bedeelden met domicilie te Maastricht werden uit de geagendeerde correspondentie 3500 persoondossiers aangelegd, voornamelijk betreffende betaling en verhaal van kosten. Slechts 150 hiervan zijn bewaard uit de periode 1847-1911.²⁴ Genoemde categorieën komen niet als zodanig in de bedeeldenregisters voor, behalve de eerste, die in de reeks van 1852 is opgenomen.²⁵ Uit dezelfde tijd stamt een aparte registratie van de tweede categorie over de periode 1852-1857.²⁶

De bedelingsregisters met de periodieke uitkeringen voor de eerste levensbehoeften zijn bij tal van burgerlijke armbesturen te vinden, evenals de registraties van bijzondere verstrekkingen, zoals medische hulp, huurbijstand, strozakken, kolen en kleding. Een wat minder voor

de hand liggende gerelateerde bron vormen de opnameregisters van de intramurale instellingen, die in grotere steden vaak door burgerlijke of gemengde armbesturen beheerd werden. Voor bejaarden en chronisch zieken, die niet meer zelfstandig konden wonen, vielen begin en einde van hun bedeling vaak samen met respectievelijk plaatsing op de wachtlijst en opname in een van de tehuizen. In het archief van de Maastrichtse burgerlijke instellingen van weldadigheid bevindt zich een volledige serie opnameregisters van het zieken- of gebrekkighuis en sinds 1847 ook van het krankzinnigengesticht, lopend van 1803-1920.²⁷

Voor toetsing van de persoonsgegevens is men voor de eerste helft van de negentiende eeuw aangewezen op de registers van de burgerlijke stand met hun kerkelijke retro-acta en op een bevolkingsregistratie, opgebouwd uit volkstellingregisters en (politie) wijkregisters.²⁸ Voor de periode 1850-1920 is in de meeste gemeenten een volledige reeks bevolkingsregisters ter toetsing voorhanden. Deze vormen tevens een goede aanvulling op de bedeldenregisters voor het achterhalen van verhuizingen, beroepen en mutaties in de gezinssamenstelling.

Toetsing van gegevens betreffende inkomen uit arbeid, ondersteuning door ziekenkassen en bedeling door andere instellingen lijkt minder eenvoudig. Loonboeken zijn slechts fragmentarisch beschikbaar en betreffen meestal industriële ondernemingen vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw. Ook bedelingsregisters van periodieke uitkeringen door kerkelijke en particuliere instellingen van weldadigheid werden slechts fragmentarisch aangetroffen in archieven. De in het gemeentearchief van Maastricht berustende bescheiden van de aldaar zeer actieve afdelingen van de Sint-Vincentiusvereniging zijn vooral van betekenis voor de institutionele geschiedenis en bevatten weinig zorginhoudelijke gegevens. Ook andere particuliere en kerkelijke instellingen van weldadigheid, waarvan de archieven in het gemeentearchief berusten, blijken zeer terughoudend in het bewaren van persoonsgegevens van cliënten. Doorlopende armenzorgrapporten die vanaf het laatste kwart van de negentiende eeuw vooral bij particuliere instellingen in zwang kwamen, kunnen soms uitkomst bieden.²⁹ Ook de staatsenquêtes van 1887 en 1890 naar de toestand van arbeiders in fabrieken kunnen genoemd worden als toetsingsbron, waar het gaat om lonen en ondersteuningsfondsen bij ziekte.³⁰

Mogelijke gebruikswijzen van de bron in historisch onderzoek

De bedelden- en bedelingsregisters lenen zich bij uitstek voor reconstructies van de levensloop van personen en huishoudens in tijden van bedeling. Als zodanig vormen ze ook de basis voor onderzoek van groe-

pen bedeelden en kunnen ze deel uitmaken van collectieve levenslooponderzoeken.³¹ De Maastrichtse registers zijn gebruikt door Theunissen voor zijn onderzoek naar armoede en armenzorg.³² Van Leeuwen en Smits analyseerden de Amsterdamse stedelijke bedeling in relatie tot de arbeidsmarkt tijdens de eerste helft van de negentiende eeuw.³³ Siffels en Van Spijker verrichtten voor dezelfde periode onderzoek naar de Haarlemse paupers.³⁴ De Alkmaarse armoede en bedeling is onderzocht door Van Loo.³⁵

Bij onderzoek naar groepen bedeelden bieden de bedeeldenregisters de mogelijkheid het aandeel van een groep in de totale armenpopulatie vast te stellen, met uitzondering van een klein gedeelte stille armen met uitsluitend kerkelijke of particuliere bedeling. Aan de hand van volksen beroepstellingen kan vervolgens het aantal bedeelden van de groep afgezet worden tegen het aandeel van de groep in de totale bevolking. Om zo'n groepsonderzoek te verfijnen zijn basisgegevens als leeftijd en gezondheid onontbeerlijk. Daarbij moet men nagaan of de bedeling doorlopend dan wel alleen in de winter plaats vond. Zelfs sociale risicogroepen als invaliden, bejaarden en weduwen met kinderen, ontvingen geen doorlopende bedeling wanneer hen in de zomer voldoende verdien capaciteit werd toebedacht om te overleven. Valide seizoensarbeiders kregen uitsluitend een uitkering in de winter, als er gebrek aan werk was in hun bedrijfstak. Genoemde groepen waren in de eerste helft van de negentiende eeuw de enigen met toegang tot de bedeling. Dat veranderde drastisch tijdens de industrialisatie van Nederland vanaf het midden van de negentiende eeuw. In Maastricht begon die al vijftien jaar eerder onder impuls van het isolement van de stad tijdens de Belgische afscheiding van het Verenigd Koninkrijk. We zien dan in de bedeeldenregisters nieuwe groepen verschijnen: kleine zelfstandigen, die niet kunnen concurreren met de industrie en die te oud zijn om daarnaar over te stappen, onderbetaalde en ongeschoolde fabrieksarbeiders, tijdelijk werklozen door conjunctureel gebrek aan werk of het ontbreken van ziekenkassen en industriearbeiders met beroepsziekten. Onder de bedeelde industriearbeiders treffen we veel vrouwen aan, waaronder moeders, en tot het 'Kinderwetje Van Houten' uit 1874 ook kinderen. Het Burgerlijk Armbestuur te Maastricht probeerde de kinderarbeid tegen te gaan door stimulering van het schoolbezoek, waarvan in de bedeeldenregisters van 1852 uitdrukkelijk melding wordt gemaakt. Het stimuleerde tevens bedrijven om ziekenkassen op te richten met het argument dat anders de medische armenzorg in gevaar zou komen, een voorwaarde voor zowel de opheffing van armoede als de gezondheid van werknemers.³⁶ De toename van de ziekenkassen valt af te lezen in de registers. Ook de landbouwcrisis van de jaren tachtig van de negentiende eeuw vindt zijn weerslag in de registers. Landbouwers en landarbeiders, te herkennen aan hun geboor-

teplaatsen in het omringende platteland, trokken massaal naar de industriesteden met alle sociale ontwrichting van dien voor zowel de betrokkenen als voor de lokale arbeidsmarkt. Om deze groep exact in beeld te krijgen moeten uiteraard ook de bevolkingsregisters van de betreffende gemeenten geraadpleegd worden.

Samenvattend kunnen we stellen dat de bedeelden- en bedelingsregisters vanaf het midden van de negentiende eeuw een breed scala aan groepen bedeelden in beeld brengen, te onderscheiden naar leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, arbeidsgeschiktheid, sociale klasse, bedrijfstak en arbeidsmarktpositie. Dat scheidt ook de mogelijkheid om de samenstelling van de hele armenpopulatie in kaart te brengen. Waar het de arbeidsgeschikte groepen betreft lijkt het verstandig uit te gaan van het bestaan van een 'dubbele' arbeidsmarkt per bedrijfstak: een 'primaire' segment van gekwalificeerd personeel in vaste dienst en 'secundaire' segmenten van losse, weinig of ongeschoolde arbeidskrachten.³⁷ Het is daarom goed niet alleen een bedrijfstak uit de registers te selecteren, maar ook de beroepsaanduidingen en de lonen. Zo kan men achterhalen of de secundaire segmenten oververtegenwoordigd zijn in een bedrijfstak of in het totaal van de valide bedeelden. Ook is het mogelijk, in combinatie met eenzelfde benadering van de bevolkingregistraties, de beroepsmobiliteit en de intergenerationele sociale mobiliteit van genoemde groepen te onderzoeken.

De bedeelden- en bedelingsregisters met de daaraan gerelateerde bronnen zijn bruikbaar voor onderzoek naar de omvang en samenstelling van de armenpopulatie. Wat de omvang betreft bieden ze een aanvulling en correctie op de schaarse statistische gegevens uit de eerste helft van de negentiende eeuw en op de soms lastig te interpreteren tellingen uit de daarop volgende statistische periode. In de voorhanden statistieken is vaak niet duidelijk of huishoudens dan wel personen bedoeld worden, of kinderen inbegrepen zijn en of het doorlopend dan wel tijdelijk bedeelden betreft. In al deze gevallen bieden de genoemde registers uitkomst, waar het in Maastricht bedeelden betreft. Daaronder bevinden zich vóór de Armenwet van 1870 ook de bedeelden met domicilie van onderstand elders, waarvan de kosten verhaald konden worden op de gemeente van herkomst. Alleen in de bedeeldenregisters van 1852 komen deze als zodanig voor, zodat voor deze groepen op andere tijdstippen nader onderzoek vereist is in de correspondentie betreffende verhaal van kosten, die zich zowel in de archieven van het Burgerlijk Armbestuur als van het gemeentebestuur kan bevinden.³⁸ Voor elders bedeelde Maastrichtenaren met domicilie te Maastricht geldt hetzelfde. Afhankelijk van de invalshoek (kosten of daadwerkelijke aanwezigheid) kunnen de genoemde groepen bedeelden al of niet mee gerekend worden bij het vaststellen van de totale armenpopulatie. De volkstelling- of bevolkingsregisters, aan de hand

waarvan het percentage bedeelden op de hele bevolking berekend kan worden, kennen echter uitsluitend metterwoon aanwezige personen. Of er sprake is van calculerende armen vóór 1870 en dito armbesturen daarna, kan op basis van vergelijking van het uitkeringsniveau in de oude en nieuwe woonplaats onderzocht worden.³⁹ In de gemeentelijke registers van woonplaatsverandering zijn de migratiebewegingen van de armen, voor zover ze bekend zijn uit de bedeeldenregisters, goed te volgen. Stavenuiter onderzocht op basis van het bevolkingsregister, de adresboeken, kiezerslijsten en bedeelden- en bedelingsregisters, de zelfstandigheid van Amsterdamse ouderen in de tweede helft van de negentiende eeuw.⁴⁰

Om het bedelingsniveau van de armen te reconstrueren moeten allereerst de registers van bedeelden gekoppeld worden aan de nagenoeg volledige series bedelingsregisters van periodieke uitkeringen. De samenstelling van het huishouden en eventuele inkomsten uit arbeid zijn immers van invloed op de hoogte van de uitkering. Ook de bijzondere verstrekkingen en bedeling door kerkelijke of particuliere armbesturen zijn hierop van invloed. Rekening houdend met al deze factoren kan getracht worden de norm te benaderen die de burgerlijke armbesturen hanterden bij het toekennen van een uitkering. Zij wachtten zich er immers voor om deze norm vast te leggen, om zo te voorkomen dat burgers de bedeling als een recht gingen zien. Dat wil niet zeggen dat er geen sprake was van een bedelingspolitiek. Zo besloot het Burgerlijk Armbestuur van Maastricht in 1854 meer bedeling te verschaffen aan minder mensen.⁴¹ Het is daarom zaak bij significante wijzigingen van de uitkeringen de notulen te raadplegen en in de registers te zoeken naar veranderingen in de samenstelling van de groepen met toegang tot de bedeling. Een en ander kan boeiend materiaal opleveren voor de verhouding tussen de bedelings- en de levensstandaard.

NOTEN

- * Met dank aan de heer F.H.M. Roebroeks, medewerker van het Regionaal Historisch Centrum Limburg te Maastricht.
- 1 Voor een toelichting bij de inventarisatie en de bronnen, zie Roebroeks en Luijten, *Inventaris*. Voor een uitgebreide behandeling van de Maastrichtse intra- en extramurale instellingen zie Gales e.a., *Het Burgerlijk Armbestuur*.
 - 2 Wet van 7 frimaire an V (27 november 1796).
 - 3 Het wettelijke en bestuurlijke kader van de armenzorg onder Frans bestuur wordt het meest uitvoerig beschreven in Poulet, *Les Institutions*, 419-449, 914-924. Zie ook Roebroeks en Luijten, *Inventaris*, 7-8 en 12-16.
 - 4 Theunissen, Armoede en armenzorg, 9.
 - 5 *Staatsblad* 1854, nr. 100.
 - 6 Schuwirth, Het Burgerlijk Armbestuur, 14. Theunissen, Armoede en armenzorg, 17.
 - 7 Goedmakers, 'De periode 1854-1912', 105.
 - 8 Maastricht, Regionaal Historisch Centrum Limburg, Archieven burgerlijke instellingen weldadigheid Maastricht, inv. nrs. 29-30. Deze registers zijn gedeeltelijk hergebruikt door het Burgerlijk Armbestuur als registers van bedeeden in brood tijdens de winter van 1816/1817.
 - 9 Ibidem, inv. nr. 127.
 - 10 Ibidem, inv. nr. 4274.
 - 11 Ibidem, inv. nr. 4579.
 - 12 Ibidem, inv. nrs. 4530-4575, Staten van bedeling in brood gedurende de wintermaanden voor de jaren 1816/17, 1822/23-1854/55, met klappers vanaf 1823. Voor de bedelingsregisters in de periode 1803-1815, zie Ibidem, inv. nrs. 130-137, Maand- en kwartaalstaten van vaste gelduitkeringen per parochie, voorgelegd aan het Centraal Bureau.
 - 13 Ibidem, inv. nrs. 4585-4589.
 - 14 Het register met het nummer I werd niet aangetroffen en was waarschijnlijk bestemd voor de categorie elders bedeeden met een domicilie van onderstand in Maastricht. Deze groep is wel geregistreerd in een eenvoudiger register van bedeeden, lopend van 1852-1857, zie Ibidem, inv. nr. 4284.
 - 15 Ibidem, inv. nrs. 4590-4593, registers van tijdelijk bedeeden met gegevens over gezinssamenstelling, vaccinatie en schoolbezoek.

- 16 Ibidem, inv. nrs. 4299-4377, Alfabetische staten van wekelijks ondersteunde personen met opgave van mutaties in het steunbedrag en gegevens betreffende uitbestede personen in diverse gestichten en tehuizen.
- 17 Ibidem, inv. nrs. 4598-4604.
- 18 *Staatsblad* 1912, nr. 165: *Wet van de 27sten april tot Regeling van het Armbestuur*.
- 19 Zie noot 16.
- 20 Maastricht, Regionaal Historisch Centrum Limburg, Archieven burgerlijke instellingen weldadigheid Maastricht, inv. nrs. 4419-4444.
- 21 Ibidem, inv. nrs. 163-168.
- 22 Ibidem, inv. nrs. 4299-4377.
- 23 Ibidem, inv. nrs. 4378-4416.
- 24 Ibidem, inv. nrs. 4275-4280.
- 25 Ibidem, inv. nr. 4588.
- 26 Ibidem, inv. nr. 4284.
- 27 Ibidem, inv. nrs. 164 en 5171-5214.
- 28 De bevolkingsregisters van Maastricht dekken de jaren 1803/1804, 1816, 1820 en 1825-1849. Voor becommentariëring van deze bron zie Knotter en Meijer, 'De gemeentelijke bevolkingsregisters'. Zie ook Schuurman, *Historische demografie*.
- 29 Van Eijl, De Groot en Sanders, 'Armenzorgrapporten als historische bron', 54-76. Zie ook het broncommentaar van Knotter en Kok in deze bundel.
- 30 *Enquete betreffende werking en uitbreiding van de wet van 19 september 1874 (Staatsblad nr. 130) en naar den toestand van fabrieken en werkplaatsen*. Bundel II (Sneek 1887). *Enquete gehouden door de Staatscommissie benoemd krachtens de wet van 19 januari 1890 (Staatsblad nr. 1), Eerste afdeling: De maatschappelijke toestanden der arbeiders, in verband met zieken-, begrafenis- en andere verzekerings- en onderstandsfondsen, niet aan eenige onderneming of inrichting van nijverheid verbonden, I ('s-Gravenhage z.j.)*.
- 31 Kok, *Levensloop en levenslot*.
- 32 Theunissen, *Armoede en armenzorg*.
- 33 Van Leeuwen en Smits, 'Bedeling en arbeidsmarkt', 432-457.
- 34 Siffels en Van Spijker, 'Haarlemse paupers', 458-493.
- 35 Van Loo, *Armelui*.
- 36 Gales e.a., *Het Burgerlijk Armbestuur*, 265-272.
- 37 Van Leeuwen, *Sociale zorg*, 21-22. Knotter, 'De Amsterdamse bouwnijverheid', 123-154.
- 38 Maastricht, Regionaal Historisch Centrum Limburg, Archieven burgerlijke instellingen weldadigheid Maastricht, inv. nrs. 4378-4416, 4275-4280 en 4588. Zie ook de inventaris in bewerking van de archieven van het gemeentebestuur van Maastricht.

- 39 Van Leeuwen, *Sociale zorg*, 21.
- 40 Stavenuiter, *Verzorgd of zelfstandig*, 170-211.
- 41 Gales e.a., *Het Burgerlijk Armbestuur*, 200.

BIJLAGE

A Vindplaatsen

De bedeelden- en bedelingsregisters maken in principe deel uit van de archieven van de gemeentelijke burgerlijke armbesturen, maar zijn in sommige gemeenten opgenomen in het archief van het gemeentebestuur. In beide gevallen berusten ze in een door het gemeentebestuur aangewezen openbare archiefbewaarplaats. Die bevindt zich bij kleinere gemeenten ter gemeentesecretarie of in een streekarchivariaat, bij grotere in een gemeentearchief of regionaal historisch centrum. Ook de archieven van veel kerkelijke en particuliere armbesturen zijn overgebracht naar openbare archiefbewaarplaatsen, te raadplegen op www.archiefnet.nl. Het is aan te raden niet alleen op het trefwoord 'burgerlijk armbestuur' te zoeken, maar ook op sociale zorg, een rubriek, die zowel bij overheids- als niet-overheidsinstellingen gehanteerd wordt. Bij de instellingen van de overheid kunnen de burgerlijke armbesturen van vóór de Armenwet 1854 onder verschillende benamingen voorkomen, zoals bureau of commissie van weldadigheid, college van regenten over de armen en algemeen armbestuur. In gemeenten die de archieven van het Ancien Régime niet scheiden van de latere, met de Franse Tijd als scharnierpunt, kan het voorkomen dat de oude benaming van de stedelijke instelling voor extramurale armenzorg gehandhaafd wordt voor de eerste helft van de negentiende eeuw. Men dient daarop bedacht te zijn, evenals op het soms abusievelijk indelen van de hier besproken burgerlijke armbesturen onder de niet-overheidsinstellingen.

Een goed hulpmiddel bij het opsporen van lokale armenzorginstellingen biedt de door Kingma vervaardigde database met kerngegevens over deze instellingen in 1899 en 1956, zie www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/Socialezekerheid. De Maastrichtse bedeelden- en bedelingsregisters zijn nog niet digitaal beschikbaar.